

Jarosław Klaczko, Anna Laszkiewicz, Stanisław Roszak, *Wczoraj i dziś. Podręcznik do Historii dla klasy siódmej szkoły podstawowej*, Nowa Era 2017.

Recenzija

Lenkijos švietimo ir ugdymo ministerija šį vadovėlį leido naudoti istorijos ir visuomenės mokymui bendro ugdymo įstaigose, remdamasi recenzentų teigiamu recenzentų įvertinimu. Tokiais recenzentais yra įrašyti: prof., habil. dr. Urszula Augustyniak, prof., habil. dr. Andrzej Szwarc, habil. dr. Piotr Zbróga.

Šis vadovėlis skiriamas 7 mokyklos klasei ir jo turinys yra susietas su bendrąja serija „Vakar ir Šiandien“ ir skirtas ilgajam XIX amžiui bei 1918 – 1939 m. laikotarpiui pristatyti. Vadovėlis – puikiai sukonstruotas ir metodine ir turinio prasme. Istorinis pasakojimas yra derinamas su labai iškalbinga, mokiniui suprantama ikonografija. Pristatant istorinius asmenis naudojamas teksto intarpo variantas, kuriame pateikiamos enciklopedinės žinios apie jį. Kita vertus šalia minėtųjų informacinių variantų kiekvienai temai yra priskirtas skyrelis „Įdomybės“, daugiausia ištraukos iš istorinių ir literatūrinių šaltinių. Dėl to vadovėlis – nenuobodus ir traukiantis vaiko dėmesį, norą domėtis jau pačiu tekstu bei užduotimis.

Kalbant apie Lietuvos ir Lenkijos bendros istorijos momentus, faktus bei jų interpretacijas pažymėtina vadovėlio autoriaus labai korektiška prieiga: pirmoje vietoje, aišku iškeliamas Lenkijos karalystės istorija, o buvusios LDK žemių istorija yra antraplanė, galbūt net trečiaplanė, nes atskirai šalia aptariama Galicijos teritorijoje veikiančių procesų, kaip politiškai skirtingas ir ypatingas naujos Lenkijos užgimimų bei raidai. Aišku neužmirštama ir Prūsijos/Vokietijos dalyje esančių Lenkijos žemių likimas, tačiau jis labiau integruotai nei pastaroji – pristatytas pagrindiniame naratyve.

Vis tik toks „priėjimas“, organizuotas skaldymo, suskirstymo būdu ištrina suvokimą, jog tie procesai yra organiškai buvusios ATR istorijos tęsinys, nes daugelis jų kaip tik tuo pačiu metu ir buvo prasidėję. Pavyzdžiui; kapitalizmo atsiradimas ir raida, visuomenių demokratėjimas, modernių tautų tapsmas ir pan. Nepaisant to apie juos užsimenama, tačiau išskirtinai kaip lenkų modernios kultūros raiškos teritorijas. Netgi okupantų veiklos metodai yra atskirai neaptarti, neišskiriant jų panašumų bei skirtumų. Į akis krinta išskirtinis dėmesys 1863 – 1864 metų sukilimui (p.112 - 121) ir tik kaip kovų už išsivadavimą iš užgrobėjų kontekstas pristatomi 1795 m. (p.10) ir 1830 - 1831 metų sukilimai (p.51 - 55) bei 148 – 1849 metų „Tautų pavasario“ įvykiai (p.66 – 69). Be to, kalbant apie 1863 – 1864 metų sukilimą nėra nei žodžio apie tai kaip šis įvykis vystėsi buvusios LDK žemėse, todėl nematome jo reikšmės, jo sąsajų su modernių lietuvių ir ukrainiečių tautų tapimo procesais, kaip jis įtakojo „savas“ ir „svetimas“ traktuotės vyksmą. Tiesa, paminimi ukrainiečiai su savo tautiniu judėjimu, bet ir tai tiek kiek tai liečia jų formavimąsi Galicijoje (p. 68). Nesant pakankamų žinių apie ankstesnius sukilimus, tampa neaišku koks lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių vaidmuo Didžiosios emigracijos struktūrų raidoje (p. 58 – 61). Todėl pasakojimas apie tai kas dėjosi kitose ATR žemėse, apart Lenkijos Karalystės, yra nesisteminis, be to, susidaro klaidingas įspūdis, jog Rusijos represijas patyrė tik lenkai ir visiškai nematyti, kad tokioms - buvo pasmerkti ir lietuviai bei ukrainiečiai, o iš dalies ir baltarusiai. Kaip tik todėl iškyla daug neaiškumų, kaip buvo atkovota Lenkijos Nepriklausomybė, dėl ko atsirado ukrainiečių-lenkų, lietuvių – lenkų įtampos ir konfliktai (p. 137 - 139) trukę iki Antrojo pasaulinio karo ir jo metais. Tiesa, sveikintinas išsamus ir korektiškas lenkiškojo nacionalizmo atsiradimo ir raidos pristatymas (p.137 – 140). Ypač tai, kad su šaltinio teksto pagalba pristatoma Romano Dmowskio lenkų tautos samprata.

Reikia pažymėti, kad pristatant moterų emancipaciją, supažindinant mokinius su faktais kada ir kur moterys gavo balsavimo teisę nei žodžio nėra parašyta nei apie Lietuvą, nei apie kitus kaimynus. Tuo tarpu kai minimos tokios šalys kaip Australija, Prancūzija, JK (p. 95). Žinia, kad tarp pirmųjų šalių, suteikusių tokią teisę, buvo ir Lietuva (1920 m.).

Apibendrinant, pažymėtina, kad vadovėlis vertintinas teigiamai, iš jo galėtų pasimokyti ir lietuvių vadovėlių autoriai, rašantys apie tą patį mūsų istorijos tarpsnį.

Vilnius, 2018 m. gegužės 4 d.

Rimantas Miknys

rimantas.miknys@istorija.lt

Recenzija istorijos vadovėlio 7-ajai pagrindinės mokyklos klasei „Wczoraj i dziś“ („Vakar ir šiandien“), Varšuva, 2017, leidykla „Nowa Era“. Autoriai: Jarosław Kłaczko, Anna Łaszkiwicz, Stanisław Roszak.

Vadovėlyje nagrinėjamas Pasaulio, Europos ir Lenkijos istorijos laikotarpis nuo Vienos kongreso ligi Antrojo pasaulinio karo pradžios, t.y. 1815-1939 metų. Kaip vadovėlis, skirtas paskutiniajai, bet šiaip ar taip tik pagrindinės mokyklos klasei, jis yra labai aukšto dalykinio lygio.

Viename iš pirmųjų vadovėlio puslapių randame autorių nurodymus „Kaip naudotis vadovėliu“. Toliau 6-14 puslapius užima trumpas 6-os klasės kurso pakartojimas – įvadas „Kas buvo anksčiau“. Jame paminėti aštuonioliktojo amžiaus ir XIX a. pradžios įvykiai bei procesai, susieti tiesiogiai ar netiesiogiai su Lenkijos reikalais.

Vadovėlyje yra 7 platūs skyriai, padalinti į paragrafus. Stambiausias apimtimi – tai VII-asis (p. 214-271) „Lenkija tarpukario laikotarpyje“, padalintas į 10 paragrafų. Iš viso trijuose skyriuose yra nagrinėjami Europos ir Pasaulio istorijos įvykiai, taip pat trijuose – Lenkijos ir viename, V-ajame „I-asis Pasaulinis karas“ – daugiausia įvykiai Europoje, bet 2 paragrafuose – tiesiogiai susiję su Lenkija.

Kas dėl Lenkijos, tai bent mano nuomonė, kad vadovėlyje pateikiamas vientisas ir pakankamai visapusiškas jos istorijos paveikslas, primenantis tarsi trumpesnį variantą Stefano Kenevičiaus (St. Kieniewicz) įžymios sintezės „Historia Polski. 1795-1918“. Europos ir Pasaulio istorijos įvykiai pateikti labiau fragmentiškai, kas suprantama.

Kiekvieno skyriaus gale randame trijuose teksto puslapiuose visų atskirai imamų paragrafų reziümė. Kartu su daugeliu paragrafų sutinkame įdomių epochos istorijos bei kultūrinio gyvenimo reiškinių aptarimą, pavadinimu „Amžių paslaptys“. Pavyzdžiui, „Kas buvo impresionistai?“ (p. 106-107), „Kaip veikė PPS Kovinė organizacija“ ir netgi „Ar Lapkričio (1830-1831 m.) sukilimas galėjo baigtis pergalingai?“ (p. 57-58). Pastaruoju atveju svarstomi alternatyvūs įvykių variantai.

Pačiame pagrindiniame tekste pasitaiko informacijos apie mažai žinomus, bet grėsmingus įvykius, kaip 4-ajame dešimtmetyje japonų armijos vykdytą Kinijoje genocidą.

Vadovėlis išsiskiria spalvingumu, gausumu spalvotų ir juodai baltų iliustracijų – ne vien naratyvo tekste, bet ir ikonografiniuose interpuose, pavyzdžiui, „Didžiosios pramonės Lodzė“. XIX amžiaus Lietuva minima lakoniškai, kas visiškai suprantama, tekste ir žemėlapiuose, kur nušviečiami Lapkričio ir 1863 metų sukilimai. Daugiau sužinome apie Lapkričio sukilimą III skyriaus 53 ir 55 puslapiuose, negu apie 1863 metų (p. 117-118 ir žemėlapis p. 120). Tai kelia abejonių, nes didesnę užmojų Lietuvoje įgavo 1863 m. sukilimas ir jo pasekmės lietuviams buvo sunkesnės.

Lenkijos-Lietuvos santykiai tarpukaryje trumpai aptariami 227 p. teksto atkarpoje, kuri turi pavadinimą „Lenkijos-Lietuvos teritoriniai ginčai“. Priekaištų rimtų neturiu, išskyrus pastabą dėl formuluočių, kad „abiejų valstybių diplomatiniai santykiai buvo užmegzti tik 1938 m. kovo mėnesį“, nes nepaminėta tarptautinė krizė dėl Lenkijos ultimatumo Lietuvai, kurio išdavoje ir buvo „užmegzti diplomatiniai santykiai“.

Nors recenzentams neprivaloma ieškoti vadovėliuose klaidų ar netikslumų, kurie nesuję su Lietuvos ir lietuvių-lenkų santykiais, tačiau, manau, turiu paminėti keletą pastebėtų liapsusų. Kaip antai, aptariant Josifo Stalino asmenybę ir veiklą, teigiama, kad „Po Lenino

mirties – nepaisant jo nurodymams [Stalinas] buvo išrinktas bolševikų partijos generaliniu sekretoriumi“. Tikrovėje jis generaliniu sekretoriumi „pasiliko“, nes juo tapo dar 1922 metais. 194 p. randame pernelyg kategorišką apibendrinimą: „Slavai, Hitlerio pripažinti žemės rasės žmonėmis, turėjo tapti vien tik darbo jėga, o paskui išnaikinti (wyniszczeni)“. Argi toks likimas „paskui“ grėsė visiems slavams ir išvis „išnaikinimas“ reiškė visuotinį genocidą? Kelia abejonių Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I-ojo, po Lapkričio sukilimo paskirto Lenkijos Karalystės valdytoju, rusų karvedžio charakteristika: „Vietininku tapo pagarsėjęs žiaurumu Varšuvos nukariautojas Ivanas Paskevičius“ (p. 62). Ko gero, I. Paskevičius čia painiojamas su Muravjovu – 1863 m. sukilimo Lietuvoje slopintoju. Kadangi minimo genocido atvejai Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, turbūt reikėjo priminti turkų vykdytą krikščionišką Osmanų imperijos tautų genocidą 1915-1922 metais.

Reziumuojant, vadovėlį galima vertinti kaip labai gerą. Kitas dalykas – ar moksleiviai televizijos, interneto ir tviterių amžiuje norės uoliai mokytis iš šio, mano nuomone, patrauklaus ir labai informatyvaus vadovėlio.

Doc. d-ras Algis Kasperavičius
29 04 2018
Vilnius